

ВИКЛЮЧНІ МАЙНОВІ ПРАВА НА РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

ЛИТВИН Степан Йосипович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного приватного права, правосуддя та адвокатури Державного вищого навчального закладу «Ужгородського національного університету»

УДК 347.78

В статье исследованы и определены сущность и содержание субъективного исключительного имущественного права, а также общие закономерности осуществления исключительного имущественного права на результаты интеллектуальной, творческой деятельности как системы правовых возможностей правообладателя которые особым образом организованные и взаимодействуют друг с другом. Выяснено, что исключительные имущественные права на результат интеллектуальной, творческой деятельности является самостоятельным объектом экономического оборота.

Ключові слова: виключне майнове право, результат інтелектуальної, творчої діяльності, зміст права, правомочність.

Цивільний кодекс України створив загальні передумови «участі» в економічному обігу принципово нового об'єкту цивільних прав – виключних майнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності (об'єктів нематеріальних, необмежених у просторі і незалежних від речових прав на матеріальний об'єкт, у якому втілений зазначений творчий результат). Участь виключних майнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності в цивільному обороті потребує від суб'єктів цивільного права дотримання особливостей їх правового режиму.

Призначення правової конструкції «виключних майнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності» полягає

в тому, щоб забезпечити широке коло можливостей правоволодільця з економічної експлуатації інтелектуального продукту і надати ефективний захист його соціальним інтересам. У цьому зв'язку перед правовою наукою поставлені завдання з вироблення єдиного підходу до розуміння категорії «виключного права», вдосконаленню теоретичної та нормативної конструкції «виключного права», здатної ефективно забезпечити інтереси правоволодільців з одночасним урахуванням суспільних і державних інтересів у сучасних економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень

Теоретичну базу дослідження склали праці наступних вчених: М.В. Гордона, В.І. Жукова, В.І. Серебровського, О.С. Іоффе, Ю.Л. Бошицького, О.А. Підпригори, О.О. Штефан, В.А. Дозорцева, Є.П. Гаврилова, А.П. Сергеева, В.О. Калятіна, тощо.

Метою статті є визначення сутності та змісту суб'єктивного виключного майнового права, а також загальних закономірностей здійснення виключного майнового права на результат інтелектуальної, творчої діяльності як системи правових можливостей правоволодільця що особливим чином організовані та взаємодіють одна з одною.

Виклад основного матеріалу

Виключні майнові права на результат інтелектуальної, творчої діяльності є са-

мостійним об'єктом цивільних прав, який може вільно відчужуватися (в якості «товару» обмінюватися на інші матеріальні цінності) або переходити від одного суб'єкта права інтелектуальної власності до іншого в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином. Результати інтелектуальної, творчої діяльності і майнові права інтелектуальної власності є об'єктами різних за правовою природою цивільних прав: особистих немайнових та майнових.

Визначений законодавцем для виключних майнових прав на результат інтелектуальної, творчої діяльності цивільно-правовий режим, тобто можливість здійснення з цим об'єктом певних дій, спрямованих на досягнення бажаного результату, відбивається у змісті самих правовідносин, що виникають з їх приводу. Виключні майнові права на результат інтелектуальної, творчої діяльності можуть бути об'єктом лише зобов'язальних, корпоративних або спадкових правовідносин, зокрема бути предметом договорів щодо розпорядження виключними майновими правами на результат інтелектуальної, творчої діяльності, засобом забезпечення належного виконання зобов'язань, наприклад, предметом застави, об'єктом заповідальних розпоряджень, об'єктом стягнень, вкладом до статутного капіталу юридичної особи тощо. Належати ж будь-кому на праві власності або на іншому речовому праві виключні майнові права на результат інтелектуальної, творчої діяльності в самостійному вигляді не можуть.

Виключні майнові права на результат інтелектуальної, творчої діяльності не залежать від права власності на річ, в якій втілений результат творчої діяльності особи, і можуть брати участь в цивільному обігу незалежно від обігу такої речі.

Взагалі-то, в юридичній літературі надається таке поняття суб'єктивного права, як визначеної законодавством або правом чином міри можливої (дозволеної) поведінки суб'єкта цивільних правовідносин. Суб'єктивне право визначає межі власної поведінки управомоченого суб'єкта, або межі вимог управомоченого суб'єкта, адресованих зобов'язаним особам, чи межі за-

хисту управомоченим суб'єктом порушених прав та законних інтересів [1, с.87].

Ця позиція знайшла своє відображення у роботах таких науковців, як М.В. Гордона, Б.С. Антимонова, Е.А. Флейшиц, В.П. Грибанова, І.В. Савельєвої, А.К. Юрченко тощо.

Під здійсненням цивільних прав розуміють вчинення особою таких дій, що складають зміст суб'єктивних прав, тобто реалізація управомоченою особою можливостей, що складають зміст певного суб'єктивного права. Усі питання, що пов'язані з обсягом, способом реалізації суб'єктивного права, відмовою від суб'єктивних прав, шляхом передачі їх іншим особам тощо, вирішуються управомоченою особою вільно та на власний розсуд.

Нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом. Наприклад, автор художнього твору може так нікому і не надати дозволу на його використання, що ніяк не впливає на існування самого суб'єктивного права.

Слід зауважити, що закон вказує на презумпцію добросовісності та розумності здійснення суб'єктивних цивільних прав та виконання обов'язків. Без спростування даної презумпції в установленому законом порядку не можна вимагати покладення на суб'єктів будь-яких правових наслідків.

Оскільки суб'єктивні права і обов'язки нерозривно взаємопов'язані, то їх здійснення залежить від способів реалізації [2, с.71]. При здійсненні абсолютного суб'єктивного права домінуюче значення має діяльність самої управомоченої особи з реалізації правомочностей, що складають зміст певного права. При цьому дотримання заборони третіми особами є юридичною гарантією здійснення абсолютного права. У відносних цивільних правовідносинах суб'єктивне право здійснюється у формі реалізації управомоченою особою правомочності вимоги. Тому відносне суб'єктивне право фактично здійснюється при виконанні зобов'язаною особою свого обов'язку [3, с.380].

Учасники цивільних правовідносин можуть вільно на власний розсуд здійснювати свої суб'єктивні цивільні права, однак така

свобода не є безмежною. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав – це окреслені договором або законодавством границі діяльності уповноважених осіб з реалізації правомочностей, що складають зміст даних прав [1, с.102]. Вони є невід'ємною властивістю будь-якого суб'єктивного права, а поведінка суб'єкта не повинна виходити за рамки визначених меж. Як підкреслює В.П. Грибанов, відсутність подібних меж сприяє перетворенню права на свавілля й тим самим взагалі перестає бути правом [4, с.22].

У ст. 13 ЦК України визначається, що особа здійснює свої суб'єктивні права у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства; повинна утримуватись, при їх здійсненні, від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині; повинна дотримуватись моральних засад суспільства; не вчиняти дії, що вчинені з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживати правом в інших формах; не може здійснювати суб'єктивні права з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монополією становищем на ринку, а також використовувати методи недобросовісної конкуренції тощо [5].

Що стосується авторських прав, то перш за все, зазначимо, що вони є абсолютними та виключними. Абсолютність цих прав означає, що праву суб'єкта кореспондується обов'язок невизначеного кола осіб не порушувати його права. Разом з тим абсолютному праву корелюють і обов'язки самого управомоченого суб'єкта, що впливають із заборон, які встановлюють межі здійснення абсолютного суб'єктивного права.

Авторське право є виключним правом, під яким у теорії цивільного права розуміються суб'єктивні права, що забезпечують їхнім суб'єктам виключні правомочності на здійснення певних дій з одночасною заборонаю всім іншим особам без згоди суб'єктів цих прав вчиняти зазначені дії. Надалі набув поширення підхід, за яким виключні права стали трактувати як невідчужувані від особистості автора протягом всього його життя, неприпустимість перенесення прав автора на іншу особу.

Закон України «Про авторське право

і суміжні права» у ст. 1 визначає виключне право як майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого у вказаному законі [6]. Таким чином, виключним правом є право використовувати твір, а також дозволяти й забороняти його використання.

Однак через таке закріплення змісту виключного права законодавцем стає незрозумілим, чи є право забороняти використання твору лише однією з можливостей особи, якій належить авторське право, тобто чи повинен автор сам заборонити використання твору, для того, що б всі інші особи його не використовували, і тоді у випадку нездійснення зазначених дій кожен зможе використовувати твір чи ні.

У даному випадку слід підкреслити, що виключне право – це право управомоченої особи на використання результату творчої (інтелектуальної) діяльності, а усі інші особи повинні отримати дозвіл на використання зазначеного результату. Так, законодавець у ч. 1 та 2 ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначає, що автору та іншій особі, яка має авторське право, належить виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання твору будь-яким одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору [6]. Використання твору будь-якою особою допускається виключно на основі авторського договору, за винятком випадків, передбачених статтями 21 - 25 цього закону. Отже, заборона передбачена законодавством і додатково повідомляти нікого непотрібно, а авторові або особі, якій належить авторське право, відповідно надається можливість дозволяти здійснення певних дій.

В.І. Серебровський заперечує навіть можливість поділу авторських правомочностей на особисті немайнові та майнові. Так, він стверджував, що розмежування особистих немайнових та майнових прав автора не підтверджується практикою ре-

алізації авторських прав: одне й те саме належне авторові право (правомочність) може за певних умов охороняти його й майнові й немайнові інтереси, причому в одних випадках будуть одночасно охоронятися і ті, і інші, в інших же випадках, залежно від конкретних обставин, питання буде йти про охорону або його майнових, або немайнових інтересів [7, с.107].

М.В. Гордон також наголошує на умовності такого поділу. Він дотримується тієї точки зору, що найчастіше правомочності автора особистого порядку є разом з тим і способом охорони його повноважень на матеріальне розпорядження твором. Право автора вирішувати питання про передачу твору видавництву є здійсненням його особистого права на твір і, разом з тим, пов'язане з питанням про його право на винагороду. Роздільний розгляд у теорії авторського права особистих і майнових правомочностей є скоріше справою наукового розмежування або зручностей викладу, чим справою принципу, отже, він носить умовний характер [8, с.77-78.].

Але законодавець у ст. 14, 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» чітко визначає, які права авторів є особистими, а які є майновими. Також у ст. 6 bis Бернської конвенції закріплено немайнові права, статті 8, 9, 11, 11 bis, 11 ter тощо закріплюють майнові права [9].

У ч. 2 ст. 14 Закону України законодавець наголошує, що особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам; вони належать тільки творцям. Після смерті автора до спадкоємців переходять не самі особисті права померлого автора, а право на їхню охорону, яке є безстроковим. Навпаки, майнові права можуть вільно переходити до інших осіб, вони носять строковий або часовий характер (період їхньої дії обмежується строком життя автора й 70 роками після його смерті).

Отже, слід визнати, що до виключних прав належать майнові права, здатні вільно переходити від одного суб'єкта до іншого. Даний висновок відповідає положенням Бернської конвенції. При закріпленні немайнових прав у Бернській конвенції (ст. 6

bis) не використовується термін «виключні права», а в інших статтях, що регламентують майнові права, цей термін використовується [9].

Виключні майнові права на результат інтелектуальної, творчої діяльності мають специфічний юридичний зміст, обумовлений властивостями нематеріальних благ, з приводу яких вони виникають.

У загальному вигляді виключне майнове право можна визначити як юридично забезпечену можливість володільця цього права здійснювати самостійно або вимагати від зобов'язаних осіб дії майнового характеру. З огляду на це, виключне майнове право на результат інтелектуальної, творчої діяльності можна визначити як можливість правоволодільця на власний розсуд здійснювати (використовувати результат інтелектуальної, творчої діяльності), дозволяти або забороняти використання результату інтелектуальної діяльності в передбачених законом або договором межах. Зазначена «тріада» основних правомочностей складає зміст виключного майнового права на результат інтелектуальної, творчої діяльності. Втім, саме правомочність використання результату інтелектуальної, творчої діяльності та правомочність правоволодільця дозволяти третім особам використовувати такий результат або у формі відчуження такого права (повній передачі його іншій особі з припиненням відповідного права попереднього правоволодільця), або у формі видачі ліцензії на використання (попередній правоволоділець може зберегти за собою право на таке використання) роблять названий об'єкт товаром особливого роду, який можна відчужувати у товарно-грошовій формі.

До цього можна додати, що окремі правомочності, що складають зміст виключного майнового права на результат інтелектуальної, творчої діяльності можуть самі бути об'єктом цивільних правовідносин (наприклад, майнове право на переклад твору).

Особливості змісту виключного майнового права на результат інтелектуальної, творчої діяльності дозволяють зазначеному об'єкту бути одночасно об'єктом різних правовідносин (наприклад, видача ліцен-

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено та визначено сутність та зміст суб'єктивного виключного майнового права, а також загальні закономірності здійснення виключного майнового права на результати інтелектуальної, творчої діяльності як системи правових можливостей правоволодільця що особливим чином організовані та взаємодіють одна з одною. З'ясовано, що виключні майнові права на результат інтелектуальної, творчої діяльності є самостійним об'єктом економічного обігу.

зій на використання твору одночасно кільком особам, використання «колективного знака» тощо). Причому сьогодні не існує заборон щодо встановлення цивільних правовідносин, об'єктом яких будуть майнові права, що виникнуть або будуть набуті особою в майбутньому.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що виключне майнове право на результат інтелектуальної, творчої діяльності означає право на використання цього об'єкту його правоволодільцем (чи особою, якій належить право), а також загальну заборону всім іншим особам на здійснення певних дій стосовно даного об'єкту і забезпечення можливості особи, якій належить виключне майнове право, дозволяти іншим вчиняти певні дії стосовно результату інтелектуальної, творчої діяльності.

Виключні майнові права на результат інтелектуальної, творчої діяльності в цивільному обігу можуть «жити своїм життям», причому незалежним від результату інтелектуальної, творчої діяльності, який може залишатися за автором (винахідником, тощо). В умовах ринкової економіки виключні майнові права на результат інтелектуальної, творчої діяльності набувають значення особливого роду «товару», який може використовуватися творцями в дуже широких межах, відкриваючи перед ними досить перспективні можливості. Проте, це вимагає від юридичної науки удосконалення правової моделі взаємовідносин творців (чи іншої особи, якій належить право) з іншими суб'єктами цивільного права, яка б відбивала особливості зазначеного об'єкту.

SUMMARY

The article explores and defines the nature and content of the subjective exclusive property rights as well as the implementation of the general laws of exclusive property rights to results of intellectual and creative activity as a system of legal possibilities that holder specially organized and interact with each other. It was found that the exclusive property rights to results of intellectual and creative activity is an independent object of economic circulation.

Література

1. Цивільне право України. У 2-х т. Том 1. Підручник / за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. Шишки Р.Б. та канд. юрид. наук, доц. Кройтора В.А. – Х.: Вид-во ХНУВС, 2008. – 516 с.
2. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах/ За заг. Ред. Я.М.Шевченко. Т. 1. Загальна частина. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2003. - 505 с
3. Гражданское право : учебн. : в 2-т.; т. 1 / отв. ред. Е.А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : БЕК, 2000. – 816 с.
4. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В.П.Грибанов. – 2е изд. – М.: Статут, 2001. – 411 с.
5. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Про авторське право і суміжні права : закон України від від 23.12.1993-№ 3792-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
7. Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права/В.И.Серебровский. – М.: Изд-во Акад. наук СССР. –1956. – 284 с.
8. Гордон М.В. Советское авторское право / М.В.Гордон – М.: Юрид.лит. – 1955. – 232 с.
9. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від (діє Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_051